

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI OMI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

 <https://orcid.org/0000-0002-1678-2487>

e-mail: j.rozanski@uksw.edu.pl

ZAANGAŻOWANIE KOŚCIOŁA W POMOC OFIAROM TRZECIEJ WOJNY DOMOWEJ W REPUBLICE ŚRODKOWOAFRYKAŃSKIEJ

**The Church's Involvement in Helping the Victims
of the Third Civil War in the Central African Republic**

Abstrakt: Artykuł prezentuje wielowymiarowe zaangażowanie Kościoła katolickiego w Republice Środkowoafrykańskiej w ochronę godności ludzkiej oraz niesienie pomocy ofiarom trzeciej wojny domowej. Przeanalizowano historyczne, polityczne i społeczne uwarunkowania konfliktu, podkreślając, że mimo pozorów nie miał on charakteru religijnego, lecz wynikał z długotrwałej destabilizacji struktur państwowych, przemocy zbrojnej i degradacji życia społecznego. Ukazano tradycyjne formy działalności Kościoła w zakresie edukacji, opieki zdrowotnej i promocji ludzkiej, a także funkcjonowanie komisji *Iustitia et Pax* oraz działań na rzecz ochrony praw człowieka. Szczególną uwagę poświęcono roli misji katolickich jako jedynych stabilnych struktur na obszarach dotkniętych przemocą, które organizowały schronienie dla uchodźców, dostarczały żywność, leki i wsparcie duchowe. Omówiono również postawy i inicjatywy duchownych – w tym biskupów Dieudonné Nzapalaingi, Juana Aguirre Muñoza i wielu misjonarzy – którzy poprzez mediację, działania humanitarne i interwencje przeciw

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI OMI – prof. dr hab.; misjolog-afrykanista, religioznawca; od 1999 r. pracownik na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 2004–2013 kierownik Katedry Historii Misji oraz kierownik Sekcji Misjologii, a od 2013 r. kierownik Katedry Misjologii. Ponadto jest członkiem Komitetu Episkopatu Polski ds. Dialogu z Religiami Pozachrześcijańskimi, w latach 2002–2012 był wiceprzewodniczącym, a od 2012 r. jest członkiem zarządu Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego. Jest także członkiem Rady Programowej Festiwalu Nauki w Warszawie. Autor, redaktor i współredaktor wielu książek i artykułów naukowych i popularnonaukowych, haseł encyklopedycznych oraz recenzji naukowych. Organizator i współorganizator wielu konferencji i sympozjów naukowych, także międzynarodowych. Redaktor naczelny (2011–) czasopisma naukowego „Lumen Gentium. Zeszyty misjologiczne”.

przemocy stawali w obronie prześladowanych, nierzadko ryzykując życiem. W konkluzji podkreślono, że Kościół, pozostając jedyną instytucją funkcjonującą na większości terytorium kraju, odegrał kluczową rolę w łagodzeniu skutków konfliktu, wspieraniu pokoju społecznego i odbudowie relacji między wspólnotami.

Słowa kluczowe: Republika Środkowoafrykańska, Kościół katolicki, pomoc humanitarna, godność człowieka, konflikty zbrojne, dialog międzyreligijny.

Abstract: The article presents the multifaceted engagement of the Catholic Church in the Central African Republic in safeguarding human dignity and providing assistance to the victims of the Third Civil War. The historical, political, and social conditions of the conflict are examined, emphasizing that – despite appearances – it was not a religious war but resulted from long-term state instability, armed violence, and the degradation of social structures. The study outlines traditional areas of the Church's activity, including education, healthcare, and human development, as well as the work of the *Iustitia et Pax* commission and initiatives for the protection of human rights. Particular attention is given to the role of Catholic missions, which acted as the only stable structures in violence-affected regions, offering shelter to displaced persons and providing food, medicine, and spiritual support. The article also discusses the attitudes and initiatives of Church leaders – among them Bishops Dieudonné Nzapalainga, Juan Aguirre Muñoz, and numerous missionaries – who, through mediation, humanitarian action, and interventions against violence, defended those persecuted, often at the risk of their own lives. The conclusion highlights that the Church, as the only institution operating across most of the country, played a key role in mitigating the consequences of the conflict, fostering social peace, and rebuilding relationships between communities.

Key words: Central African Republic; Catholic Church; humanitarian aid; human dignity; armed conflicts; interreligious dialogue.

Od czasu uzyskania niepodległości w 1960 r. Republika Środkowoafrykańska targana była przez zamachy stanu i nieustanne zmiany w strukturach państwowych. W sumie kraj ten doświadczył pięciu zamachów stanu, po których następowały zmiany strukturalne (sześć republik), w tym uchwalenie aż ośmiu konstytucji. Większość mieszkańców – ponad połowa ma mniej niż 18 lat – nie zaznała życia w pokoju, gdyż ostatnie walki zbrojne toczą się tam od ponad 25 lat. W 1993 r. prezydentem został Ange-Félix Patassé, z pochodzenia Gbaya z północnej części kraju. Za jego rządów doszło do wielu prób zamachu stanu, z których najgroźniejsze miały miejsce w latach 1995, 1996 oraz w 2001 roku. W tym ostatnim zamachu stanu bezpieczeństwo prezydentowi

Patassé zapewnili wojska libijskie. O sprzyjanie zamachowcom został wówczas oskarżony także generał François Bozizé, z pochodzenia Gbaya, dotychczas wierny prezydentowi Patassé. Przeczuwając nadchodzący koniec, gen. François Bozizé uciekł do sąsiedniego Czadu, by w następnym roku (2002) wystąpić już otwarcie przeciwko prezydentowi. W dniu 15 marca 2003 r. Bozizé zajął Bangi, stolicę kraju, i zmusił do ucieczki prezydenta Patassé, ogłaszając się „tymczasowym prezydentem”. W dniu 8 maja 2005 r. został on wybrany demokratycznie na prezydenta. Wyniki wyborów nie podlegały zasadniczo kontestacji. 23 stycznia 2011 r. w kraju odbyły się kolejne wybory prezydenckie, które Komisja Sprawiedliwości i Pokoju, działająca przy Konferencji Episkopatu Środkowoafrykańskiego, jak i organizacje międzynarodowe uznały za ważne, pomimo pewnych nieprawidłowości¹. W wyborach zwyciężył ponownie François Bozizé. Jednak już w 2012 r. Michel Djotodia, stojący na czele nowej koalicji rebeliantów, nazwanej *Seleka*², rozpoczął działania na rzecz przejęcia władzy. W dniu 23 marca 2013 r. ta zbrojna koalicja zajęła Bangi. François Bozizé uciekł do Kamerunu, a 24 marca 2013 r. Michel Djotodia ogłosił się prezydentem Republiki Środkowoafrykańskiej. Jednak nowy prezydent nie potrafił zapanować nad rabunkami i terrorem swoich oddziałów. Wtedy do walki z siłami Seleka włączyły się oddziały nowego ruchu – Antibalaka³. Rozpoczęła się tzw. trzecia wojna domowa, często prezentowana w mediach jako wojna religijna islamsko-chrześcijańska, ze względu na skład wyznaniowy obydwu grup zbrojnych: członkowie Seleka byli w większości muzułmanami, a Antibalaka w dużym procencie chrześcijanami. Jednak mimo pozorów bezpośredniej konfrontacji między różnymi wyznaniem religijnymi wojna ta nie nosiła żadnych znamion typowych dla wojny religijnej. Religia nie stanowiła też przyczyny konfliktu, nawet trzeciorzędnej⁴.

¹ Por. Agence Fides, *Déclaration de la Commission Justice est Paix: «Les élections sont valides, même si elles ont été viciées par des irrégularités»*, 1 II 2011, https://www.fides.org/fr/news/29491-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Declaration_de_la_Commission_Justice_est_Paix_Les_elections_sont_valides_meme_si_elles_ont_ete_viciees_par_des_irregularites [13.07.2025].

² *Seleka* w języku sango oznacza przymierze.

³ Powszechnie wiąże się pochodzenie tej nazwy z tłumaczeniem *anti-balaka* – anty-maczeta, ale to nie znajduje potwierdzenia w języku sango ani w innych, lokalnych językach. Bardziej słuszne wydaje się wiązanie terminu *anti-balaka* z działaniem gris-gris, które mają chronić przed kulami karabinów AK (franc. *anti-balles AK*).

⁴ Obszernie na ten temat m.in. w: J. Różański, *Walki Seleka i Antibalaka (Republika Środkowoafrykańska) – wojna niereligijna*, w: *Collectanea Sudanica et Africana*, vol. 4, red. W. Cisło, J. Górka, J. Różański, Pelplin 2025, s. 113–152.

Przykład troski o chorych, pozostawiony przez Jezusa i wyrażony w prośbie do uczniów: „Uzdrowiajcie chorych” (Mt 10, 8), podjęty został od samego początku i stał się nieodłącznym elementem misyjnej działalności Kościoła, podobnie jak i troska o biednych i uciśnionych. Wyraża to Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes*, przywołując postępowanie samego Jezusa, który „obchodził wszystkie miasta i wioski, uzdrawiając wszelkie choroby i niemoce na znak, że nadeszło królestwo Boże” (DM, n. 12).

Ta odwieczna praktyka misyjna wpłynęła na utworzenie także na terenach dzisiejszej Republiki Środkowoafrykańskiej sieci szkół, szpitali, leprozoriów oraz różnorodnych form pomocy biednym. Działalność na rzecz chorych, przez rozwijanie opieki zdrowotnej, sieci przychodni i szpitali, jest zwykle mało zauważalna w kontekście innych wyzwań, stojących przed pracą misyjną. Pozostaje ona najczęściej domeną sióstr zakonnych. Oprócz zinstytucjonalizowanych form opieki zdrowotnej i pomocy biednym działalność misyjna wywierała także znaczny wpływ na podniesienie poziomu zdrowotnego mieszkańców przez propagowanie higieny, akcje sanitarne itp. Kościół naśladując swojego Mistrza, podobnie łączy się z ludźmi każdego stanu, „szczególnie zaś z biednymi i uciśnionymi, i chętnie poświęca się dla nich. Uczestniczy bowiem w ich radościach i cierpieniach, zna ich pragnienia i tajniki życia, współczuje im w śmiertelnych niepokojach” (DM, n. 12).

Temat ten został podjęty podczas Synodu Biskupów w 1971 r., podczas którego mówiono otwarcie, iż „słyszac wołanie tych, którzy cierpią przemoc, uciśnieni przez niesprawiedliwe systemy i mechanizmy oraz wyzwanie świata, który w swoim zepsuciu zaprzecza planom Stwórcy, uświadomiliśmy sobie wspólnie, że Kościół jest powołany do tego, by być obecnym jakby w sercu świata, głosząc Dobrą Nowinę ubogim, wyzwolenie uciśnionym, radość przygnębionym”⁵, dodając przy tym, iż misja głoszenia Ewangelii w naszych czasach wymaga zaangażowania na rzecz całkowitego wyzwolenia człowieka już w czasie życia ziemskiego. Jest to ważne szczególnie w Afryce, gdyż, jak z bólem stwierdzili uczestnicy obrad Synodu Biskupów Afryki, jednym ze wspólnych elementów dla wszystkich krajów „jest to, że Afryka to kontynent pełen problemów. Prawie w każdym kraju można się spotkać ze skrajnym ubóstwem, tragicznym marnotrawstwem i tak skąpych

⁵ Synod Biskupów 1971, *Sprawiedliwość w świecie (De iustitia in mundo)*. Dokument III Synodu Biskupów, „Chrześcijanin w Świecie”, 4(1972), nr 3, n. 5.

zasobów, polityczną niestabilnością i napięciami społecznymi. Rezultaty rzucają się w oczy: nędza, wojny, brak nadziei”⁶.

Godność człowieka – podstawą zaangażowania Kościoła

Respekt dla całej osoby i każdej osoby jest punktem wyjścia nauczania Kościoła, co znalazło swój wyraz m.in. w nauczaniu Soboru Watykańskiego II (KDK, n. 27–28). Godność osoby ludzkiej wynika z tego, że została ona stworzona na obraz i podobieństwo Boże. Obraz Boży jest obecny w każdym człowieku. Jaśniej on także we wspólnocie osób, która powinna się kształtować na obraz Trójcy Świętej. O tej wielkiej godności osoby ludzkiej mówi Wcielenie Tego, „który jest „obrazem Boga niewidzialnego” (Kol 1, 15), jest człowiekiem doskonałym, który przywrócił synom Adama podobieństwo Boże, zniekształcone od czasu pierwszego grzechu. Człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boga, musi być szanowany. Dlatego św. Jan Paweł II woła w imieniu Kościoła: „Szanujcie człowieka! On jest obrazem Boga!”⁷. To zakorzenienie w Bogu od wieków było podstawą praw indywidualnych i społecznych człowieka. Ze względu na te podstawy teologiczne i humanistyczne Kościół staje w obronie podstawowych praw człowieka, szczególnie zaś praw ludzi ubogich. Pogwałcenie jego praw utrzymuje bowiem w stanie niewoli i uniemożliwia człowiekowi bycie w pełni człowiekiem. W poszczególnych państwach za przeciwstawianie się znieważaniu godności ludzkiej i łamaniu praw człowieka odpowiedzialne są przede wszystkim miejscowe episkopaty. Wielką pomocą służą im lokalne Komisje *Iustitia et Pax*, współpracujące ściśle z rzymską centralą i innymi podobnymi komisjami w wielu krajach świata. Oddzielny, ogromny rozdział w przeciwstawianiu się łamaniu praw ludzkich i znieważaniu godności człowieka stanowią działania poszczególnych misjonarzy i misjonarek.

Zaangażowanie Kościoła w obronę praw ludzkich nie jest bynajmniej ingerowaniem w politykę państwa, gdyż Kościół wzdraga się przed zaangażowaniem politycznym w sensie instrumentalno-technicznym, ale

⁶ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Africa* (EiA), 14 IX 1995, w: tenże, *Dziela zebrane*, t. 2: *Adhortacje*, Kraków 2006, n. 41.

⁷ Tenże, Przemówienie inauguracyjne III Konferencji Generalnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej *Mieć odwagę proroków i ewangeliczną roztropność pasterzy*, 28 I 1979, w: tenże, *Nauczanie papieskie*, t. 2/1: 1979 (styczeń – czerwiec), przygotowali do druku E. Weron, A. Jaroń, Poznań 1990, n. 5.

podkreśla swoje prawo do zaangażowania w sensie społeczno-kulturowym. Służąc bowiem człowiekowi w jego drodze przez ziemię, służy godności osoby ludzkiej i wszelkiej jej aktywności. Kościół ten istnieje na ziemi jako wspólnota złożona z ludzi, którzy są jednocześnie członkami ziemskiego państwa. A zatem zachodzi tutaj wzajemne przenikanie się instytucji i powołania Kościoła z instytucją i powołaniem państwa. Przez sam fakt obecności w świecie i wpływu na wiernych Kościół nie pozostaje wobec innych grup społecznych neutralny, obojętny, „apolityczny”. Jest przecież wspólnotą ludzką widoczną i aktywną w życiu społecznym. Kościół został założony dla ludzi, którym ma przekazać pewną wizję życia. Tę wizję, opartą na respektowaniu odpowiednich praw i obowiązków, ma przekazywać zarówno jednostkom, jak i społecznościom.

Pierwszym krokiem na drodze do tego jest bez wątpienia uświadomienie sobie, iż istnieje niesprawiedliwość oraz związane z nią inne formy zła fizycznego i moralnego, które utrzymują człowieka w stanie poniżenia. Na tym pierwszym etapie promocji ludzkiej ewangelizacja odgrywa zasadniczą rolę. Jej specyficzny wkład polega przede wszystkim na ukazaniu człowiekowi jego prawdziwej natury i prawdziwych przyczyn niesprawiedliwości, które należy wyeliminować.

W świetle Ewangelii niesprawiedliwości społeczne we wszystkich wymiarach życia, na wszystkich poziomach, z wszelkich motywów, są postrzegane jako nadużycie i przemoc, jako ciężka obraza Boga i człowieka, który jest dzieckiem Boga, uczynionym na Jego obraz i podobieństwo (Rdz 1, 27). „Należy przezwyciężyć i usuwać wszelką formę dyskryminacji odnośnie do podstawowych praw osoby ludzkiej, czy to dyskryminacji społecznej, czy kulturalnej, czy też ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pozycję społeczną, język lub religię, ponieważ sprzeciwia się ona zamysłowi Bożemu” – mówi Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (n. 29). W wypadku niesprawiedliwości społecznych wiara mówi, iż ich ostateczną przyczyną nie są mechanizmy polityczno-ekonomiczne – chociaż one są za tę niesprawiedliwość bezpośrednio odpowiedzialne – lecz egoizm człowieka, zachłanność władzy, żądza pieniądza, skąpstwo, pycha. Najgłębszą przyczyną każdej niesprawiedliwości społecznej jest zatem grzech, który leży u podstaw kształtowania się mechanizmów i struktur niesprawiedliwości: „Z serca bowiem pochodzą złe myśli, zabójstwa, cudzołóstwa, czyny nierządne, kradzieże, fałszywe świadectwa, przekleństwa” (Mt 15, 19). „W kontekście społecznym – zdominowanym przez logikę siły i przemocy – misja Kościoła wyraża się

w świadectwie miłości Boga i mocy Ewangelii, które przełamują nienawiść i zemstę, egoizm i obojętność” – podkreśla Jan Paweł II⁸.

Do tych teologicznych podstaw zaangażowania w życie społeczne nawiązywali wielokrotnie biskupi środkowoafrykańscy, wskazując na problemy w rządzeniu krajem. Tak było chociażby w przesłaniu z października 1999 r., pod znamienym tytułem *Gniew tych, którzy nie mają nic do stracenia*. Biskupi środkowoafrykańscy uzasadniali swoje wystąpienie troską o godność człowieka: „Człowiek stworzony na obraz Boży posiada w naszych oczach taką godność, że nie możemy pozostawać obojętni, kiedy jest on wynaturzany przez cierpienie i biedę. Człowiek jako ikona Boga jest tak święty, że ilekroć pozbawiony jest swej godności, tylekroć sam Bóg jest dotknięty. Oto nasze mocne przekonanie, które wzbudza to wołanie, jakie kierujemy do was mężczyźni i kobiety, kochający ten kraj”⁹. Te słowa biskupów wypowiedziane zostały miesiąc po reelekcji Patassé na prezydenta. Kraj pogrążył się wtedy w coraz większej przemocy, a fatalna sytuacja gospodarcza stała się jeszcze bardziej skomplikowana. I ten głos był z pewnością głosem proroczym. Wskazywał on na istnienie niesprawiedliwości społecznej, która prowadzi nieuchronnie do chęci radykalnej zmiany wszystkiego, co utrzymuje ten stan rzeczy. W kraju zachwiane zostały podstawy demokracji, zagrożone przez bezpardonową grę sprzecznych interesów i rywalizacji. Dlatego wezwaniem do zaniechania niezdrowej rywalizacji i walki oraz szanowania zasad demokracji był list pasterski Episkopatu Republiki Środkowoafrykańskiej *Que faisons-nous de notre pays?*¹⁰. Tuż po nim bp Edouard Mathos skierował list do mieszkańców diecezji Bangi, w którym podkreślił, iż Kościół docenia wartości systemu demokratycznego jako tego, który zapewnia obywatelom wybór w polityce i gwarantuje im kontrolę rządu i jego zmianę w sposób pokojowy. Wyjaśniał w nim prawa i obowiązki polityczne katolików świeckich w oparciu o nauczanie Kościoła. Wskazywał, iż „demokratyczna wielopartyjność została zaakceptowana i ogłoszona w Republice Środkowoafrykańskiej.

⁸ Tenże, *Orędzie do wszystkich chrześcijan z okazji Światowego Dnia Misyjnego Wszyscy jesteście wezwani do budowania Królestwa Ojca*, 23 V 1999, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930–2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, n. 9–10.

⁹ Conférence Épiscopale de Centrafrique, *La colère de ceux qui n'ont plus rien à perdre. Message des évêques de Centrafrique*, „La Documentation catholique”, 2002, nr 2270, s. 494.

¹⁰ Por. Conférence Épiscopale de Centrafrique, *Que faisons-nous de notre pays?*, w: Conférence Épiscopale de Centrafrique, *Réconciliation, justice et paix en Centrafrique. Lettres pastorales, messages de 1985 à 2010*. Index thématique. Rassemblés par Nazaire Diatta Cssp. Bangui, s. 62–77.

Podobnie jak inni obywatele środkowoafrykańscy, tak samo i chrześcijanie katolicy mają prawo wolnego wyboru partii politycznej”. Zaznaczał także, że do obowiązków Kościoła należy być „głosem tych, którzy nie mają głosu”, jest to bowiem część jego misji prorockiej¹¹. Podobnie druga część obszernego listu biskupów środkowoafrykańskich, zatytułowanego *Nadzieja dla naszego kraju?*, była właściwie obszerną instrukcją, opartą na nauczaniu Kościoła na temat zaangażowania chrześcijan w życie społeczne. Po wyjaśnieniu pojęć „polityka”, „demokracja” oraz relacji Kościoła do polityki, biskupi wytłumaczyli, co to są prawa człowieka, przedstawili przykłady łamania praw człowieka w Republice Środkowoafrykańskiej na poziomie państwa, m.in. brak wolności słowa w mediach, arbitralne zasady aresztowania, przetrzymywanie w areszcie, wydawanie pozwoleń, odwołań, zawieszanie pensji i funkcji, wstrzymywanie prawa stowarzyszania się, podejrzliwość przy podejmowaniu jakichkolwiek inicjatyw społecznych itp., a także w życiu codziennym obywateli, choćby łamanie praw wdów, maltretowanych aż do śmierci, pozbawianych dziedzictwa, łamanie praw dzieci – porzucanych i wydziedziczanych, łamanie praw ludzi starszych, niesprawiedliwość względem osób oskarżonych o czary itp. Po czym następował instruktaż, jak promować prawa człowieka służące prawdziwej demokracji oraz jak wcielać zasady ewangeliczne w życie ekonomiczne¹².

W innym wystąpieniu, podczas spotkania nauczycieli w Bangi, abp Joachim N'Dayen podkreślił, iż wychowanie do wartości demokratycznych byłoby podstawową formacją ludzką, intelektualną, moralną i praktyczną dzieci oraz młodzieży, które bierze pod uwagę głębokie aspiracje kulturalne ludu, do którego należy, aby sprzyjać jego rozwojowi we wszystkich wymiarach¹³. Było to echo obrad Synodu Biskupów Afryki, który stwierdził, że autentyczna demokracja, szanująca zasady pluralizmu, „powinna stać się jednym z podstawowych szlaków, po których Kościół idzie wraz ze swym ludem. [...] Świecki chrześcijanin walczący o demokrację w duchu Ewangelii jest znakiem Kościoła, który uczestniczy w budowie praworządnego państwa w całej Afryce”¹⁴.

¹¹ E. Mathos, *Lettre pastorale aux prêtre, aux religieux, aux religieuses, aux laïcs chrétiens, catholiques engagés*, Bangui [brw].

¹² Por. Conférence Épiscopale de Centrafrique, *Une espérance pour notre pays? Lettre pastorale des Evêques de Centrafrique*, Bangui 1992, s. 13–32.

¹³ Por. J. N'Dayen, *Discours d'ouverture de 9e Session panafricaine des Equipes Enseignantes: L'école – lieu privilégié pour l'éducation aux valeurs démocratiques et au respect des droits de l'homme*, Bangui 1995, s. 13.

¹⁴ EiA, n. 12.

To wołanie o poszanowanie demokracji było powtarzane w Republice Środkowoafrykańskiej także po pierwszej wojnie domowej. Zgodnie z porozumieniem z Libreville prezydent François Bozizé zobowiązał się do przeprowadzenia nowych wyborów prezydenckich i parlamentarnych. Biskupi środkowoafrykańscy zachęcili wtedy do tego, by zaplanowane wybory stały się okazją do odbudowy kraju. Prosilili oni tak katolików, jak i wszystkich ludzi dobrej woli, by te wybory uczynić prawdziwą drogą dojrzałości politycznej. „Doświadczenie pokazuje, że kilka krajów na kontynencie afrykańskim, którym udało się zorganizować prawdziwie demokratyczne wybory, wyszło z sytuacji wojny, aby odbudować zjednoczony, pojednany i dojrzały naród” – podkreślali biskupi. Następnie wezwali wiernych do pracy dla rozwoju kraju poprzez konsekwentne życie wiarą. „Jaką drogę możemy wskazać lub jakie dać światło krajowi, aby skierować go na dobre drogi, czy też zapewnić mu autentyczne historyczne znaczenie, które pozwoli mu być integralną częścią symfonii narodów? To wyzwanie wiary, które musi stanowić trampolinę do skutecznej odbudowy naszego kraju, musi charakteryzować nasze działania, nasze refleksje i nasz sposób prowadzenia spraw narodu. [...] Chrześcijaństwo niewcielone nie ma prawa do obywatelstwa w Republice Środkowoafrykańskiej dotkniętej wieloma chorobami i hańbami. Naszą wiarą tworzymy historię” – zakończyli swoje przesłanie biskupi¹⁵.

Nawiązując do przemocy, która wywołała trzecią wojnę domową, i która nękała kraj przez wiele lat, biskupi środkowoafrykańscy powoływali się w listopadzie 2018 r. m.in. na godność człowieka, zapisaną w pierwszym artykule Konstytucji Republiki Środkowoafrykańskiej: „Osoba ludzka jest święta i nienaruszalna. Wszyscy urzędnicy publiczni, wszystkie organizacje mają absolutny obowiązek jej szanowania i ochrony”¹⁶.

Tradycyjne formy promocji ludzkiej

Do najbardziej tradycyjnych form troski o człowieka w misjach prowadzonych przez Kościół katolicki w Republice Środkowoafrykańskiej należy

¹⁵ Agence Fides, *“Un christianisme désincarné n’a pas le droit de citoyenneté en Centrafrique” affirment les évêques en invitant les fidèles à s’engager en vue des élections*, 18 II 2010, https://www.fides.org/fr/news/27086-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Un_christianisme_desincarne [13.07.2025].

¹⁶ Agence Fides, *Prise de position de la Conférence épiscopale après le massacre d’Alindao à propos de la protection des vies, «premier devoir de l’Etat»*, 26 XI 2018, https://www.fides.org/fr/news/65155-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Prise_de_position_de_la_Conference [13.07.2025].

z pewnością zaangażowanie w rozwój sieci szkolnictwa oraz służby zdrowia. Związane jest to z dziewiętnastowieczną, tzw. triadą misyjną, która obejmowała w zakładanej stacji misyjnej kościół, szkołę i ośrodek zdrowia. Nawet jeśli te trzy budynki i instytucje zarazem miały początkowo bardzo skromny charakter, to jednak na ich wyjątkowość wskazywało samo ich istnienie, gdyż władze kolonialne nie były początkowo zainteresowane szkolnictwem, tym bardziej opieką zdrowotną. Z czasem jednak potrzeba miejscowego personelu pomocniczego skłoniła władze kolonialne do zakładania szkół państwowych. W dniu 28 grudnia 1920 r. na 2720 dzieci objętych scholaryzacją w Ubangi Szari 1000 (ok. 37%) uczęszczało do szkół katolickich, 1600 (60%) do szkół państwowych i 120 (ok. 2%) do szkół protestanckich¹⁷. Także w zakładaniu szkół drugiego stopnia szkolnictwo misyjne ubiegło szkolnictwo państwowe. W chwili uzyskania niepodległości przez Republikę Środkowoafrykańską, szkolnictwo katolickie posiadało 231 szkół I i II stopnia, co stanowiło ponad 35% wszystkich szkół w kraju¹⁸.

Uzyskując niepodległość, państwa afrykańskie odziedziczyły po kolonializmie system szkół prywatnych, w praktyce wyznaniowych. W 1962 r. w Republice Środkowoafrykańskiej nastąpiła tzw. unifikacja nauczania, oznaczająca w praktyce jego nacjonalizację. Prawo o nacjonalizacji nauczania zostało doprecyzowane 15 lutego 1963 roku. Po latach okazało się jednak, iż państwo nie jest zdolne utrzymać budynków szkolnych oraz regularnie wypłacać pensje nauczycielom, nie wspominając o zaopatrzeniu szkół w najbardziej niezbędne pomoce szkolne. Dane za rok szkolny 1991/1992 mówiły, iż 49% dzieci i młodzieży w wieku szkolnym nie jest objęte nauczaniem. Zaobserwowano tendencję wzrostu tego zjawiska. Ponadto z powodu strajku generalnego lata 1991, 1992, 1993 były tzw. białymi latami – bez nauki szkolnej. W tym czasie powstało Stowarzyszenie Rodziców Uczniów, które *de facto* przywróciło szkoły prywatne. W dniu 24 stycznia 1995 r. rząd uznał istnienie szkół prywatnych, prowadzonych przez *L'Enseignement Catholique Associé de Centrafrique*¹⁹, zaś 12 stycznia 1997 r. została podpisana umowa między rządem i Konferencją Episkopatu Republiki Środkowoafrykańskiej, dotycząca sposobu funkcjonowania tych szkół.

¹⁷ Por. Commission Nationale pour l'Enseignement Catholique Associé, *Les Ecoles Catholique en Centrafriques*, w: *Session de Formation des Enseignants de l'Enseignement Catholique de la République Centrafricaine*, 9–19 février 1998, Bangui 1998, s. 84 [mps].

¹⁸ Por. M.A. Glélé, *Religion, culture et politique en Afrique Noire*, Paris 1981, s. 157.

¹⁹ Por. Statut de l'Enseignement Catholique Associé de Centrafrique, w: *Session de Formation des Enseignants de l'Enseignement Catholique de la République Centrafricaine*, s. 75–82 [mps].

Drugą, tradycyjną formą promocji ludzkiej była służba zdrowia. Przez wiele lat państwa kolonialne nie były zainteresowane szerszym rozwijaniem opieki zdrowotnej, ograniczając się do jej zrębów w większych ośrodkach administracyjnych i to bardziej ze względu na personel europejski oraz miejscowy, pomocniczy. Rozwijany przez misje katolickie system opieki zdrowotnej w postaci szpitali, przychodni lekarskich, ośrodków zdrowia, interwencji w przypadkach epidemii itp. od początku pełnił zatem istotną rolę w życiu miejscowej ludności. Doceniały to zarówno władze kolonialne, jak i nowa administracja państwowa, przyznając instytucjom kościelnym znaczne w skali kraju subwencje. Misje katolickie zapewniały często pierwszym państwowym szpitalom fachowy personel medyczny, przede wszystkim pielęgniarski. W diecezjach założono komisje zdrowia, koordynujące pracę na podległym im terenie. Praca ta obejmuje nie tylko liczne tzw. duże projekty zdrowotne oraz wyspecjalizowane jednostki służby zdrowia, ale także prowadzoną na szeroką skalę akcję edukacyjno-zapobiegawczą, która obejmuje m.in. upowszechnianie higieny, latryn, dostępu do wody pitnej, urozmaicenie pożywienia, troskę o czystość w domu, edukację dzieci, akcję szczepień dzieci i dorosłych. Uczyniono także wiele dla matek w ciąży i małych dzieci, ochrony przed malarią dzieci itp. Akcje te wymykają się danym statystycznym, podobnie jak i pomoc świadczona przez siostry-pielęgniarki podczas licznych objazdów, czasowe pobyty lekarzy specjalistów w ośrodkach misyjnych, dystrybucja leków po wioskach, wyszukiwanie oraz transport chorych do szpitali i przychodni, czy też wreszcie dowartościowanie ludzi chorych i opieka duchowa nad nimi. O znaczeniu i rozpowszechnieniu tych małych projektów zdrowotnych świadczy m.in. fakt, iż znalazły się one w zapisie wielu diecezjalnych dyrektoratów duszpasterskich. W 2000 r. w Republice Środkowoafrykańskiej istniało 88 katolickich ośrodków zdrowia²⁰.

Tak jak w początkach misji chrześcijańskich w Republice Środkowoafrykańskiej, tak samo i dzisiaj większość mieszkańców tego regionu utrzymuje się z rolnictwa. Stąd też rolnictwo stało się jednym z podstawowych wymiarów pomocy w rozwoju, świadczonej przez misje katolickie. Misjonarze czynili to głównie przez szkolenia, dawanie przykładu oraz zakładanie gospodarstw eksperymentalnych, w których upowszechniano bardziej współczesne metody uprawy. Propagowano także zróżnicowanie

²⁰ Por. J. Różański, *Inkulturacyja Kościoła wśród ludów Środkowego Sudanu*, Poznań 2004, s. 476–480.

upraw, ważne zwłaszcza w aspekcie wzbogacenia miejscowego pożywienia w konieczne składniki. Misjonarze uczyli również obrotu pieniędzmi. Intensywne szkolenia rolnicze, prowadzone przez misje na terenie Republiki Środkowoafrykańskiej, rozpoczęły się w 1963 r. w ramach szeroko zakrojonej akcji animacji wsi. Akcja ta, koordynowana przez misjonarzy, przerodziła się w Stowarzyszenie Animacji Rolniczej (AAR – *Association pour l'Animation Rurale*), które zostało zatwierdzone w 1968 roku. Założyło ono swoje struktury w każdej diecezji środkowoafrykańskiej, gdzie przewodniczył mu dyrektor wraz z radą. Stowarzyszenie to prowadziło ponad 50 tzw. Ośrodków Animacji Wiejskiej. Swoim działaniem obejmowało rocznie ok. 500 wiosek. Animację rolniczą, skupioną na metodach upraw oraz upowszechnianiu nowych upraw, prowadzili animatorzy krajowi i zagraniczni²¹.

Ważną rolę w niesieniu doraźnej pomocy mieszkańcom odgrywała także Caritas Republika Środkowoafrykańska, posiadająca oddziały diecezjalne.

Postawa Episkopatu środkowoafrykańskiego, wyrażona wyżej w cytowanych listach pasterskich, troszczących się o prawa ludzkie, znajdowała także przełożenie na formy konkretnej działalności na poziomie całego kraju oraz w poszczególnych regionach czy misjach, głównie dzięki lokalnym i krajowym Komisjom *Iustitia et Pax*. Ich idea sięga korzeniami do myśli i działalności bp. Wilhelma von Kettelera, ordynariusza Moguncji, który uznał stosunki społeczne panujące w XIX-wiecznej Europie za niesprawiedliwe i w imię moralności chrześcijańskiej domagał się sprawiedliwości społecznej. Idea sprawiedliwości społecznej rozwinęła się w nauczaniu Magisterium Kościoła szczególnie w XX w., znajdując w Komisjach *Iustitia et Pax* swój instytucjonalny wyraz. Pierwsza, diecezjalna Komisja *Iustitia et Pax* powstała w 1988 r. w Bambari. Kolejne powstały na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, a wyraźnym impulsem dla nich stały się także przygotowania do Synodu Biskupów Afryki oraz posynodalna adhortacja *Ecclesia in Africa*, w której Jan Paweł II stwierdził, iż „apostolat Kościoła związany z promocją sprawiedliwości, a zwłaszcza z obroną podstawowych praw człowieka, nie może być działalnością improwizowaną. Zdając sobie sprawę, że w wielu krajach Afryki brutalnie depcze się godność człowieka i jego prawa, zalecam Konferencjom Episkopatów tworzenie Komisji ‘Sprawiedliwość i Pokój’ – tam, gdzie jeszcze nie istnieją – na różnych szczeblach”²².

²¹ Por. tamże, s. 470–471.

²² EiA, n. 106.

Po Synodzie Biskupów Afryki powstały nowe komisje diecezjalne w: Berbérati (1995), Bangi (1997), Bossangoa (1997), Bouar (1997) i Mbaïki (1997). Ich celem była miejscowa analiza problemów sprawiedliwości i pokoju, gdyż jeden element zakładał drugi, integralny rozwój oraz przestrzeganie praw człowieka. W konkretnych działaniach korzystano z pomocy ludzi kompetentnych, m.in. prawników i adwokatów, wykorzystując najpierw legalne drogi miejscowego prawa. Funkcjonowanie parafialnych Komisji *Iustitia et Pax* miało te same cele, ograniczone jednak do mniejszego terytorium. Ich działanie przebiegało rozpowszechnioną w regionie, klasyczną metodą, która najpierw starała się „dostrzec” i należyście zweryfikować fakty, a po refleksji, zrozumieniu i analizie „osądzić” je, poszukać przyczyn tej sytuacji oraz przewidzieć jej możliwe konsekwencje i wreszcie „działać”, wybierając najlepszy sposób i informując o tym diecezjalną Komisję *Iustitia et Pax*, biskupa i miejscowe władze. Fakt tworzenia komisji przy strukturach diecezjalnych miał swoje znaczenie dla miejscowych władz, które zmuszone były uznać legalnie istniejącą strukturę kościelną, zajmującą się *de iure* sprawiedliwością społeczną. A to niejednokrotnie przychodziło im z trudem. W Republice Środkowoafrykańskiej tematem, który pojawiał się najczęściej, były napięcia między częścią armii a władzą. Ponadto często pojawiały się bolączki społeczne, sygnalizowane wcześniej w listach Episkopatów, a mianowicie: korupcja, trybalizm, przemoc w mieście, niewiedza i analfabetyzm, eksploatacja ludzi, wstrzymywanie wypłat pensji i emerytur, złe traktowanie więźniów, zaburzenia w szkolnictwie, powszechne nadużycia władzy, niepewność życia, bezrobocie i ubóstwo, opieszałość wymiaru sprawiedliwości itp. Na poziomie komitetów parafialnych pojawiał się także często problem przymusowych małżeństw, upadku obyczajów, deprawacji młodzieży itp. Wiele uwagi poświęcano sytuacji kobiet, które stawały się ofiarami zdegradowanych często zwyczajów i tradycji, co wyraża się w przemocy, poddawaniu prawu lewiratu, poligamii, przymuszaniu do małżeństwa, nadużyciach seksualnych i gwałtach. Powracał także niekiedy bardzo ważny w społecznościach rolniczych problem własności ziemi. Wiele miejsca zajmowały także oskarżenia o czary oraz brutalność wobec osób o nie oskarżonych. Trzecia wojna domowa, która zniszczyła bardzo słabo rozwinięty w terenie państwowy wymiar sprawiedliwości, zredukowała w praktyce działalność Komisji *Iustitia et Pax* do dokumentacji licznych przypadków łamania praw człowieka²³.

²³ Por. Róžański, *Inkulturowanie Kościoła wśród ludów Środkowego Sudanu*, s. 442–447.

Degradacja poziomu życia ludzkiego

Degradacja bezpieczeństwa i poziomu ludzkiego życia zaczęła pogłębiać się wraz z zaostrzaniem się konfliktu zbrojnego, którego przejawem były trzy wojny domowe. Najbardziej niszczące skutki miała ostatnia wojna domowa. Rząd w Bangi utracił kontrolę nad większością terytorium kraju. Jedyną instytucją funkcjonującą na terenie niemal całego kraju była sieć misji katolickich, które także jednak były niszczone. Tylko w misjach katolickich, w ograniczonym zakresie, funkcjonowały szkoły i ośrodki zdrowia. Coraz częściej też misje te stawały się terenami schronienia dla ludności cywilnej, uciekającej przed napadami grup zbrojnych.

Pierwsza fala ogromnej dewastacji zasobów państwowych i prywatnych, a także niszczenia systemu szkolnictwa i opieki zdrowotnej, związana była przede wszystkim z bandytyzmem bojowników z koalicji Seleka. Mówiły o tym liczne relacje z różnych części kraju. W diecezji Kaga Bandoro w nielicznych, otwartych placówkach służby zdrowia zabrakło leków lub zostały one skradzione. Kościół był tam jedynym punktem odniesienia dla miejscowej ludności²⁴. Podczas płądrowania Bangi w kwietniu 2013 r. schronienia udzielały klasztory i kościoły. „Dzisiaj [16/04/2013] będę odwiedzał szpitale wraz z zespołem Caritas, zwłaszcza że obserwujemy obecnie nowe zjawisko: ludzie szukają schronienia w szpitalach, aby uciec przed przemocą. Będziemy również dostarczać pomoc żywnościową ludziom, którzy schronili się w szkołach” – mówił abp Dieudonné Nzapa-lainga, ordynariusz Bangi²⁵. W głównym szpitalu w Bangi schroniło się ponad 1000 osób, aby uciec przed walkami i płądrowaniem w różnych częściach stolicy²⁶. Jednak przemoc ze strony Seleki zmusiła różne organizacje pozarządowe do zamknięcia swoich biur w Bangi. Mimo to lokalna Caritas i parafie diecezji prowadziły dalej swoją działalność. Według raportu Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) z maja 2013 roku spośród

²⁴ Agence Fides, *Grande instabilité malgré le nouveau gouvernement d'unité national*, 12 II 2013, https://www.fides.org/fr/news/34862-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Grande_instabilite_malgre [13.07.2025].

²⁵ Agence Fides, *Entretien avec l'Archevêque de Bangui: «la population, déjà pauvre, est dépouillée de tout»*, 16 IV 2013, http://www.fides.org/fr/news/35205-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Entretien_avec_l_Archeveque_de_Bangui [13.07.2025].

²⁶ Por. Agence Fides, *Témoignage de l'Archevêque de Bangui: «plus de 1.000 personnes ont trouvé refuge à l'hôpital»*, 18 IV 2013, http://www.fides.org/fr/news/35221-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_de_l_Archeveque [13.07.2025].

117 placówek służby zdrowia odwiedzonych na obszarach najbardziej dotkniętych konfliktem, 49 szpitali i ośrodków zdrowia zostało zniszczonych, a 80% personelu medycznego zostało zmuszonych do opuszczenia kraju. „W Bangui – relacjonował o. Elkana Ndawatchi – spośród 24 placówek służby zdrowia, tylko 17 jest w stanie funkcjonować, w tym 9 katolickich ośrodków zdrowia, a spośród 4 szpitali drugiego i trzeciego poziomu tylko 3 nadal oferują pewne usługi”²⁷. Przedstawiciel Zakonu Maltańskiego przekazał lokalnemu Kościołowi 5 milionów franków CFA na rzecz katolickich ośrodków zdrowia i poinformował, że nowa pomoc medyczna jest blokowana w porcie Duala (Kamerun) z powodu braku bezpieczeństwa na połączeniu drogowym między oboma krajami²⁸.

Po ataku bojowników Antibalaka na Bangi rozpoczęły się akcje odwetowe bojowników Seleka. W ten sposób rozkręcała się fala przemocy i nienawiści. Logika represji zmusiła setki tysięcy cywilów do ucieczki. W Bossangoa, jak relacjonował miejscowy ordynariusz, „miasto zostało zredukowane do dwóch punktów: siedziby biskupa, gdzie zgromadziło się prawie 50 000 osób, oraz szkoły Liberté w centrum miasta, gdzie schroniło się 8000 przesiedlonych członków społeczności muzumuńskiej. Nie mówimy o tym wystarczająco dużo, ale sytuacja w Bouca jest niemal podobna, gdzie w misji przebywa prawie 3500 osób”²⁹. Sieć Caritas zmobilizowała się, aby zapewnić pierwszą pomoc ofiarom chaosu i przemocy³⁰.

Chaos w kraju był tak wielki, że abp Samuel Kleda, przewodniczący Konferencji Episkopatu Kamerunu, przebywający z wizytą w Bangi, stwierdził: „Państwo już nie istnieje. Jediną instytucją, która nadal funkcjonuje, jest Kościół katolicki. Ewakuowani mieszkają w parafiach katolickich”. Arcybiskup Kleda przez swą wizytę chciał „okazać solidarność z naszymi braćmi w Republice Środkowoafrykańskiej, pokazując, że nie zostali opuszczeni.

²⁷ Agence Fides, *Appel conjoint de l'Archevêque de Bangui et du Président de la communauté islamique locale contre les infiltrés armés se trouvant dans les églises et les mosquées*, 24 II 2014, http://www.fides.org/fr/news/37288-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Appel_conjoint [15.07.2025].

²⁸ Por. tamże.

²⁹ Agence Fides, *Pour l'Evêque de Bossangoa, «il faut sortir de la logique de l'affrontement religieux. Nous nous trouvons face à des actes criminels»*, 1 VIII 2014, https://www.fides.org/fr/news/36880-AFRIQUE_AFRIQUE_CENTRAFRICAINE_Pour_l_Eveque_de_Bossangoa_il_faut_sortir_de_la_logique_de_l_affrontement_religieux [19.07.2025].

³⁰ Agence Fides, *Appel conjoint à l'ONU de l'Archevêque de Bangui et de l'imam*, 2 I 2014, https://www.fides.org/fr/news/36845-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Appel_conjoint_a_l_ONU_de_l_Archeveque_de_Bangui_et_de_l_imam [19.07.2025].

Przyniosłem ze sobą owoce specjalnych zbiorów przeprowadzonych w parafiach Kamerunu, aby umożliwić chrześcijanom i duszpasterzom zaspokojenie potrzeb tysięcy ewakuowanych przyjętych do struktur katolickich”³¹.

Pomimo formalnego zakończenia trzeciej wojny domowej w 2014 r. jeszcze przez następne lata sytuacja w kraju daleka była od normalizacji. Po trzech latach od wybuchu wojny ponad 50% szkół i szpitali było zniszczonych. W Bangi sporadycznie wybuchały starcia, ale sytuacja normalizowała się. O wiele gorzej było na prowincji. „Od rozpadu koalicji Seleka i ruchu Antibalaka – zrodzonego w opozycji do niej – wyłoniło się co najmniej 14 frakcji, nieustannie walczących o kontrolę nad terytorium oraz zasobami mineralnymi i naturalnymi (złoto, uran, drewno). Stwarza to klimat powszechnego poczucia niepewności, który ma poważne konsekwencje dla ludności cywilnej” – relacjonował o. Barwendé Médard Sané SJ, dyrektor Katolickiego Centrum Uniwersyteckiego w stolicy. Rząd prezydenta Faustina-Archange’a Touadéry’ego, utworzony w 2016 roku w atmosferze pokoju, który nastał po wizycie papieża Franciszka, dążył do pojednania narodowego, rozbrojenia grup zbrojnych i przywrócenia rządów prawa. „Przez te dwa lata rząd nieustrudzenie pracował nad przywróceniem pokoju w kraju. Napotkał wiele trudności. Na szczęście społeczność międzynarodowa go wspiera, a Organizacja Narodów Zjednoczonych nadal ma ponad 13 000 żołnierzy na miejscu” – kontynuował jezuita³². Jeszcze w 2020 r. ok. 80% powierzchni państwa pozostawało nadal w rękach różnych grup zbrojnych. W tym samym roku Mark Lowcock, podsekretarz generalny ONZ ds. Humanitarnych ocenił, że „obecnie 2,8 miliona mieszkańców Republiki Środkowoafrykańskiej potrzebuje pomocy humanitarnej i ochrony, co stanowi prawie 60% populacji kraju... Coraz częstsze naruszenia dokonywane przez grupy zbrojne obecnie powodują nowych ewakuowanych i nowe potrzeby humanitarne, a wszystko to jest naturalnie spotęgowane przez wpływ Covid-19”³³.

³¹ Agence Fides, *Pour l’Archevêque de Douala en visite à Bangui, «la seule institution qui fonctionne encore est l’Eglise catholique»*, 8 IV 2014, http://www.fides.org/fr/news/37404-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Pour_l_Archeveque_de_Douala [15.07.2025].

³² Agence Fides, *Engagement de l’Eglise en faveur de la solidarité et de la paix dans un climat d’instabilité et de violence diffuse*, 3 III 2018, http://www.fides.org/fr/news/63842-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Engagement_de_l_Eglise [19.07.2025].

³³ Agence Fides, *Nécessité de protection sanitaire pour 60% de la population centrafricaine selon l’ONU*, 7 X 2020, https://www.fides.org/fr/news/68782-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Necessite_de_protection_sanitaire [13.07.2025].

Tworzenie miejsc schronienia dla uchodźców

Po przejęciu władzy napady i rabunki bojowników Seleka sprawiły, że wielu ludzi opuściło swoje domy. W samej stolicy kraju, do czerwca 2013 r., lokalna Caritas i parafie diecezji Bangi przyjęły 5833 uchodźców. W 20 stołecznych parafiach zebrano 4700 euro na artykuły pierwszej potrzeby. Z inicjatywy abp. Dieudonné'a Nzapalainga utworzono sześć ośrodków w dzielnicach najbardziej dotkniętych przemocą, aby pomóc dzieciom w przezwyciężeniu traumy i socjalizacji³⁴. Coraz większe zaangażowanie się w walkę bojowników Antibalaka sprawiło, że pojawiały się nowe grupy uchodźców. I tak na przykład, kiedy 27 października 2013 r. w Bouar, na zachodzie kraju, rebelianci Seleka zostali zaatakowani przez grupy samoobrony Antibalaka, setki ludzi opuściły swoje domy, z obawy przed odwetem Seleka. Wielu ludzi uciekło na teren parafii Fatima i Saint Laurent, gdzie schronienie znalazło 1400 osób, a ok. 6000 osób schroniło się w katedrze, gdzie „są wolontariusze z parafialnej Caritas i Sprawiedliwości i Pokoju, którzy dbają o porządek, bezpieczeństwo i higienę. Jest też niestrudzony ojciec Mirek [Gucwa], proboszcz i wikariusz generalny” – relacjonował o. Aurelio Gazzera, karmelita³⁵.

Po ataku na Bangi liczba uchodźców dramatycznie wzrastała, najpierw w stolicy, później na prowincji. W stolicy już pierwszego dnia ok. 6000 osób schroniło się w 15 parafiach. „Obecnie w każdej z 15 parafii archidiecezji Bangi przebywa od 400 do 450 osób” – relacjonowała Elysée Guendjande, dyrektorka Caritas Republika Środkowoafrykańska³⁶. Już następnego dnia abp Dieudonné Nzapalainga podawał, że ok. 10 000 osób schroniło się w kościele św. Bernarda i klasztorze w dzielnicy Boy-Rabe, gdzie wybuchły walki³⁷.

³⁴ Por. Agence Fides, *Secours aux nécessiteux, prière pour la paix et dialogue en faveur de la réconciliation: trois caractéristiques de l'Eglise de Bangui*, 21 VI 2013, http://www.fides.org/fr/news/35608-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Secours_aux_neccessiteux [13.07.2025].

³⁵ Agence Fides, *Témoignage d'un missionnaire à propos de la présence de 6.000 évacués dans la Cathédrale de Bouar*, 11 IV 2013, http://www.fides.org/fr/news/36453-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_d_un_missionnaire [14.07.2025].

³⁶ Agence Fides, *Assaut à Bangui: 6.000 personnes réfugiées dans les 15 Paroisses de la capitale selon la Caritas*, 5 XII 2013, http://www.fides.org/fr/news/36717-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Assaut_a_Bangui_6_000_personnes [14.07.2025].

³⁷ Agence Fides, *Selon l'Evêque de Bangassou, «à Bangui, hier a été une journée apocalyptique»*, 6 XII 2013, http://www.fides.org/fr/news/36725-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Selon_l_Eveque_de_Bangassou [14.07.2025].

„W Karmelu gościmy obecnie ponad 2000 osób. Trudno ich wszystkich zliczyć. Pochodzą z różnych dzielnic. Większość z nich to małe dzieci z matkami” – relacjonował z kolei o. Federico Trincherio OCD, z klasztoru Notre-Dame du Mont Carmel w Bangui. Klasztor przyjął pierwszą grupę 600 osób już 5 grudnia³⁸. Bardzo szybko klasztor karmelitański stał się jednym z pięciu największych obozów dla uchodźców w Bangi. „Według ostatniego spisu wykonanego przez organizację pozarządową liczba naszych uchodźców spadła i ustabilizowała się na poziomie 7500” – relacjonował w maju 2014 r. o. Federico Trincherio OCD. Misjonarz opowiadał też, jak zmieniło się życie w tym obozie. „Obecnie wszyscy znaleźli schronienie pod wielkimi plastikowymi namiotami, gdzie wiele rodzin może mieszkać razem. Dla dokładności, ustawiono 79 dużych namiotów: 21 o powierzchni 80 m² i 58 o powierzchni 160 m². Należy również dodać około stu innych namiotów, w których mieszka jedna rodzina. Oprócz namiotów zainstalowano 116 latryn i 110 pryszniców. Nasz obóz dla uchodźców jest podzielony na 12 kwartałów. Każdym kwartałem kieruje osoba odpowiedzialna, wspierana przez dwóch doradców. Komitet, w skład którego wchodzi przewodniczący, sekretarz generalny i nadzorca, przewodniczy i organizuje każdą aktywność oraz poruszanie się wewnątrz obozu. Nad bezpieczeństwem w nocy oraz w dzień czuwają zespoły strażników, z czerwoną opaską na ramieniu i niebieskim łańcuszkiem na szyi. [...] Dwie inne ekipy odpowiedzialne są za czystość toalet, pryszniców, czystość obozu oraz zbieranie śmieci. [...] Inny zespół, składający się z dobrze zbudowanych młodych ludzi, zajmuje się rozładunkiem żywności. Co dwa tygodnie Międzynarodowy Czerwony Krzyż dostarcza do jednego z dwóch klasztorów około 16 ton ryżu, 6 ton fasoli, 2800 litrów oleju i 12 dużych worków soli”³⁹.

Na początku 2014 roku główną grupę uchodźców stanowiła ludność mułumańska. „Ich życie jest w niebezpieczeństwie. Może dojść do ludobójstwa” – mówił abp Dieudonné Nzapalainga⁴⁰. W obozach, kościołach

³⁸ Agence Fides, *Témoignage d'un missionnaire: de l'art de vivre dans un couvent en compagnie de 2.000 évacués*, 10 XII 2013, http://www.fides.org/fr/news/36748-AFRIQUE_RE-PUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_d_un_missionnaire [14.07.2025].

³⁹ Agence Fides, *Le Carmel de Bangui est un des 5 plus grands camps de réfugiés de la capitale: le témoignage d'un missionnaire*, 6 V 2014, http://www.fides.org/fr/news/37593-AFRIQUE_REP_CENTRAFRICAINE_Le_Carmel_de_Bangui [16.07.2025].

⁴⁰ Agence Fides, *Propositions concrètes des responsables religieux centrafricains en vue de la réconciliation des esprits*, 25 III 2014, http://www.fides.org/fr/news/37487-AFRIQUE_RE-PUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Propositions_concretes_des_responsables [15.07.2025].

i meczetach w kraju przebywało co najmniej 600 000 przesiedleńców. W samej stolicy, Bangi, przebywali oni w 59 miejscach. Caritas Internationalis uruchomiła program, mający na celu zebranie 1,2 miliona euro, aby zagwarantować żywność, schronienie i pomoc medyczną potrzebującym⁴¹. W innych miastach kraju z kolei zagrożona była ludność niemuzułmańska. „W katedrze św. Józefa przebywa obecnie co najmniej 12 000 osób; są one całkowicie pozbawione pomocy” – relacjonował bp Eduard Mathos, ordynariusz diecezji Bambari. „Kilka organizacji pozarządowych przybyło, aby ocenić sytuację, ale jak dotąd nie dotarła żadna pomoc humanitarna. Brakuje nam wszystkiego, nie tylko żywności, ale także dużych płócien, na których ludzie mogliby się położyć. Tylko Czerwony Krzyż dostarcza nam wodę, podczas gdy my kopimy latryny na dziedzińcu. Apeluję o natychmiastową interwencję, aby zapobiec katastrofie humanitarnej” – błagał biskup⁴².

W Bangi sytuacja z obozami dla wewnętrznych uchodźców zaczęła się normalizować dopiero pod koniec 2016 roku. W grudniu ok. 2000 uciekinierów, przebywających w parafii Saint Sauveur w Bangi, mogło – po trzech latach – powrócić do domu. Ksiądz Paterne Zolo z miejscowej parafii poinformował media, że powrót ewakuowanych był wspierany finansowo przez Caritas Bangi, i że każda rodzina otrzymała pomoc proporcjonalną do wielkości rodziny. „Dla jednej osoby kwota wynosiła 50 000 franków CFA, dla rodziny średniej 75 000 franków CFA, a dla największej 150 000 franków CFA”. „Podczas pobytu w Bangui – dodał ktoś inny – papież Franciszek obiecał pomoc uciekinierom, aby ułatwić im powrót. Ta obietnica się ziściła i Caritas przejął zarządzanie przedsięwzięciem”⁴³. W marcu 2017 r., po trzech latach i trzech miesiącach 10 000 uciekinierów mogło powrócić do domów z obozu utworzonego na terenie klasztoru Matki Bożej z Góry Karmel w Bangi. „To ostatnie wydarzenie w historii naszego klasztoru, który niespodziewanie stał się obozem dla uchodźców” – relacjonował o. Trincherro⁴⁴. Caritas zapewnił

⁴¹ Tamże.

⁴² Agence Fides, *Douze mille réfugiés dans la Cathédrale de Bambari, l'appel de l'évêque à Fides*, 7 I 2014, http://www.fides.org/fr/news/38024-AFRIQUE_REP_CENTRAFRICAINE_Douze_mille_refugies [16.07.2025].

⁴³ Agence Fides, *Fin du séjour de 2.000 évacués en la Paroisse Saint Sauveur grâce à l'action de la Caritas*, 19 XII 2016, http://www.fides.org/fr/news/61400-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Fin_du_sejour_de_2_000_evacues [15.07.2025].

⁴⁴ Agence Fides, *Retour a leur domicile de 10 000 evacues accueillis au Carmel de Bangui*, 6 III 2017, http://www.fides.org/fr/news/61868-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Retour_a_leur_domicile [13.07.2025].

także pomoc finansową 968 uciekinierom, którzy przebywali w Centrum św. Jana XXIII w Bangui, aby ułatwić im powrót do domu. Niezbędne środki, w łącznej kwocie 80 milionów franków CFA, przekazała Stolica Apostolska. W marcu 2017 r. liczba ewakuowanych w ośrodkach recepcyjnych w Bangi wynosiła jeszcze ponad 100 000 osób⁴⁵.

Jednak w wielu częściach kraju walki nie ustawały. W maju 2017 r., w Bangassou, na wschód od stolicy, wskutek ataków bojowników Antibalaka Dwa tysiące muzułmanów znalazło schronienie w misji katolickiej, niektórzy w Niższym Seminarium Duchownym, inni w katedrze, a jeszcze inni w rezydencji biskupiej. „Musieliśmy powitać 2000 osób w seminarium w zaledwie 5 minut. To było jak ludzkie tsunami, z wszystkimi towarzyszącymi temu problemami higienicznymi. Obecnie rozważa się utworzenie odpowiednio wyposażonego obozu recepcyjnego, do którego można by przenieść te osoby” – relacjonował bp Juan Aguirre Muños, ordynariusz Bangassou⁴⁶. Niestety, innego miejsca dla uciekinierów nie znaleziono. Przebywali oni tam do następnego roku. Ochraniali ich żołnierze z sił pokojowych ONZ. Ale, jak relacjonował bp Juan Aguirre Muños, kobiety i dziewczęta, które schroniły się w seminarium w Bangassou, by zdobyć środki do życia prostytuowały się z chroniącymi ich żołnierzami. Wśród nich są nastoletnie dziewczyny, które poczęły dzieci. Obóz w Bangassou odwiedził António Guterres, sekretarz generalny ONZ. „Powiedziałem mu, że kobiety są gwałcone, niektóre z nich nieletnie, i że to zbrodnia przeciwko ludzkości. Wszczęto śledztwo, ale nic się nie zmieniło” – kontynuował biskup⁴⁷.

W tym samym miesiącu, w maju 2017 r., bojownicy Antibalaka zaatakowali także miasto Mombaye, w którym przebywały oddziały Seleka. Z miasta uciekła większość mieszkańców, próbując przedostać się na drugi brzeg Ubangi, na terytorium Demokratycznej Republiki Konga. Około 5000 osób utknęło na mieliznach Kété, czekając na możliwość ewakuacji. W pobliskim Alindao zginęło co najmniej 148 osób, a 14 000 osób znalazło schronienie

⁴⁵ Agence Fides, *Retour de 968 évacués grâce aux fonds mis à disposition par le Saint-Siège*, 15 III 2017, http://www.fides.org/fr/news/61927-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Retour_de_968_evacues [13.07.2025].

⁴⁶ Agence Fides, *Témoignage exclusif de l'Evêque de Bangassou*, 30 V 2017, http://www.fides.org/fr/news/62374-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_exclusif [13.07.2025].

⁴⁷ Agence Fides, *Prise de position de l'Evêque de Bangassou contre abus et violences sexuelles perpétrés par des Casques bleus sur des réfugiées*, 8 III 2018, http://www.fides.org/fr/news/63871-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Prise_de_position_de_l_Eveque [13.07.2025].

w strukturach diecezjalnych⁴⁸. Te wybiórcze przykłady wskazywały na fakt, że znaczne obszary kraju pozostawały wciąż pod kontrolą uzbrojonych grup bojowników, pomimo wyboru prezydenta Faustina Archange’a Touadéry’ego w lutym 2016 roku. Mówiły także wiele o znaczeniu struktur miejscowego Kościoła w przyjmowaniu i chronieniu uchodźców wewnętrznych. Tylko sama Jezuitska Służba na rzecz Uchodźców pomagała ponad 400 000 uchodźców, ewakuowanych, samotnych matek i dzieci-żołnierzy⁴⁹.

Obrona krzywdzonych i atakowanych

Emblematyczną postacią zaangażowania w obronie prześladowanych oraz pokoju i dialogu międzyreligijnego był z pewnością abp Dieudonné Nzapalainga. Urodził się on w 1967 r. w Mbomou, w diecezji Bangassou, w rodzinie wieloreligijnej. Wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy Ducha Świętego, w którym został wyświęcony na kapłana. Benedykt XVI mianował go 26 maja 2009 r. najpierw administratorem apostolskim Bangi, a 14 maja 2012 r. arcybiskupem metropolitą. Sakrę biskupią przyjął 22 lipca. W latach 2013–2019 przewodził Konferencji Episkopatu swojego kraju. Zasłynął z niezmordowanego wprost promowania i wspierania dialogu międzyreligijnego i społecznego, zwalczając próby wykorzystywania religii jako ideologii walczących o władzę grup zbrojnych. Przysłużyła się temu zwłaszcza utworzona przez niego w 2013 roku Platforma Wyznań Religijnych Republiki Środkowoafrykańskiej (*Plateforme des Confessions Religieuses de Centrafrique* – PCRC), która skupiała przywódców religijnych chrześcijan i muzułmanów. Po swojej wizycie w Bangi w 2015 r. papież Franciszek mianował w 2016 roku bp. Nzapalainga członkiem Kolegium Kardynalskiego⁵⁰.

Na wzór działania stworzonej przez bp. Nzapalainga Platformy Wyznań Religijnych Republiki Środkowoafrykańskiej w licznych miejscach powoływano Komitety Mediacyjne. Uczynił tak m.in. bp Juan Aguirre Muños, ordynariusz Bangassou. „Ten organ składa się z przedstawicieli katolików, protestantów i muzułmanów i interweniuje, gdy tylko pojawią się napięcia między różnymi społecznościami” – wyjaśniał biskup w 2014 roku. Zwrócił

⁴⁸ Por. Agencja Fides, *Situation dramatique à Alindao*, 31 V 2017, http://www.fides.org/fr/news/62380-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Situation_dramatique_a_Alindao [13.07.2025].

⁴⁹ Agence Fides, *Engagement de l'Eglise en faveur de la solidarité et de la paix*.

⁵⁰ Por. Cardinalium Collegii Recensio, *Cardinal Dieudonné Nzapalainga C.S.Sp.*, <https://collegeofcardinalsreport.com/cardinals/dieudonne-nzapalainga/> [18.07.2025].

przy tym również uwagę, że „w przeciwieństwie do innych obszarów Republiki Środkowoafrykańskiej, większość muzułmanów w Bangassou pozostała na miejscu, a tylko nieliczni woleli wyjechać, [...] Z pewnością pamięć o przemocy rebeliantów koalicji Seleka pozostaje wśród ludności niemuzułmańskiej, ale pragnienie powrotu do normalności wydaje się przeważać. [...] Jednocześnie na północy Republiki Środkowoafrykańskiej, gdzie koncentrują się muzułmańscy uciekinierzy i byli rebelianci z koalicji Seleka, pokusa wydalenia niemuzułmanów staje się coraz silniejsza. Niektórzy myślą o podziale kraju na muzułmańską północ i południe pozostawione niemuzułmanom” – podsumowywał biskup⁵¹. Jednak w maju 2017 r. nastąpił – wspominany nieco wyżej – atak ok. 100 bojowników Antibalaka na dzielnicę Tokoyo, zamieszkałą głównie przez muzułmanów. Kardynał Dieudonné Nzapalainga z Bangi oraz bp Juan Aguirre Muñoz z Bangassou, interweniowali osobiście, ochraniając ok. 1000 muzułmańskich wiernych pomagając im opuścić meczet, w którym schronili się przed napastnikami.

Podczas tej ewakuacji padły strzały, które zabiły imama meczetu, stojącego obok bp. Aguirre Muñoz⁵².

Komitet Mediacyjny powstał także w Bozoum, na północnym-zachodzie kraju. W jego skład weszli: Sekretarz Generalny Prefektury, burmistrz, proboszcz, pastor protestancki, przewodnicząca *Wali-Gala* – zrzeszenia kobiet handlujących na miejscowym bazarze oraz przedstawiciele MISCA, Caritas, Komisji Sprawiedliwość i Pokój, Lekarzy bez Granic i Czerwonego Krzyża⁵³.

Często misjonarze próbowali interweniować sami w konkretnych przypadkach nadużyć, nie zawsze skutecznie. Tak zrobił jeszcze w połowie września 2013 r. o. Aurelio Gazzera, karmelita-misjonarz z Bozoum, interweniując w sprawie uwolnienia kilku młodych ludzi, którzy zostali schwytani i brutalnie torturowani. Zaprotestował wobec miejscowego „pułkownika”. „Odpowiedział mi, że to ich zadanie. Powiedziałem wtedy, że ich zadaniem nie jest aresztowanie ludzi, a w szczególności bicie ich. Poprosiłem o uwolnienie

⁵¹ Agence Fides, *Pour l'Evêque de Bangassou, «nous sommes parvenus à maîtriser la situation grâce au comité de médiation»*, 4 IV 2014, http://www.fides.org/fr/news/37369-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Pour_l_Eveque_de_Bangassou [15.07.2025].

⁵² Por. Agence Fides, *Les musulmans réfugiés dans la mosquée de Bangassou accueillis dans la Cathédrale et au Séminaire*, 17 V 2017, http://www.fides.org/fr/news/62300-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Les_musulmans_refugies_dans_la_mosquee [19.07.2025].

⁵³ Agence Fides, *Témoignage d'un missionnaire à propos de la réaction de la société civile face au chaos*, 22 III 2014, http://www.fides.org/fr/news/37410-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_d_un_missionnaire [15.07.2025].

co najmniej jednego zatrzymanego, który był w ciężkim stanie, ale odmówił. W tym momencie przybył inny «pułkownik» – niejaki Goni – krzycząc, żeby mnie zabił. Nie miałem prawa przychodzić i wstawiać się za aresztowanymi. Groził mi pistoletem, a potem mnie uderzył. [...] Żałuję, że nie udało mi się doprowadzić do uwolnienia ani jednej osoby” – powiedział misjonarz⁵⁴.

Ojciec Bernard Kinvi, kamilianin z misji Bossemptélé, położonej w północno-zachodniej części kraju, we wrześniu 2014 r. otrzymał nagrodę im. Alison Des Forges, przyznawaną przez Human Rights Watch osobom wyróżniającym się w obronie praw podstawowych. Ojciec Bernard Kinvi zapewnił ochronę i pomoc setkom muzułmanów zagrożonych śmiercią z rąk bojówek Antibalaka.

„Postanowiliśmy zostać w styczniu 2014 roku, kiedy wybuchła wojna domowa” – powiedział mnich, wspominając, że jako kamilianin złożył śluby pomocy chorym. Jednak wybór o. Kinwiego, jego kolegi Brice’a Patricka i siostr karmelitanek św. Teresy z Turynu nie został zaakceptowany przez bojówki Antibalaki, które groziły im śmiercią. „Różni ludzie chcieli zabijać muzułmanów, których uważali za wrogów. Zdecydowanie się temu sprzeciwiałem” – mówił o. Kinvi, wyrażając przy tym nadzieję, że otrzymana przez niego nagroda „pomoże całemu światu zrozumieć, że w Republice Środkowoafrykańskiej różni księża, chrześcijanie i zakonnicy chronili muzułmanów, aby pokazać, że to nie jest wojna religijna, lecz polityczna”⁵⁵.

Niektórzy misjonarze i księża za swoje zaangażowanie w obronie prześladowanych zostali pozbawieni życia. Tak było w przypadku zabójstwa ks. Firmina Gbagoua, wikariusza generalnego diecezji Bambari, przewodniczącego Komitetu Pokoju i Mediacji. Został zamordowany 29 czerwca 2018 roku. Według miejscowych źródeł napastnicy „symulowali zbrojny napad, aby zabić wikariusza generalnego, doskonale wiedząc, kogo atakują. Ksiądz Firmin był kluczową osobą w całym procesie mediacji, aby utrzymać pokój w Bambari, dlatego był znany wszystkim”⁵⁶. Komando zabójców zdołało wkroczyć na teren biskupstwa, podczas gdy gaboński kontyngent MINUSCA znajdował się

⁵⁴ Agence Fides, *Poursuite des vexations à l'encontre de la population civile malgré la dissolution de la coalition Seleka*, 18 IX 2013, http://www.fides.org/fr/news/36116-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Poursuite_des_vexations [14.07.2025]

⁵⁵ Agence Fides, *Prix Alison Des Forges à un religieux camillien centrafricain*, 18 IX 2014, http://www.fides.org/fr/news/38460-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Prix_Alison_Des_Forges [16.07.2025].

⁵⁶ Agence Fides, *Meurtre du Vicaire général de Bambari, acte visant à «frapper les hommes de dialogue»*, 3 VII 2018, https://www.fides.org/fr/news/64455-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Meurtre_du_Vicaire_general [15.07.2025].

kilkaset metrów dalej. Mordercy zdążyli zranić strażnika, śmiertelnie ranić wikariusza generalnego i uciec, zanim przybyli żołnierze sił pokojowych.

W tym samym roku 2018 celem ataków byli także inni księża, którzy prowadzili dialog i usiłowali zapobiec eskalacji przemocy. W styczniu próbowano zabić ks. Alaina Blaise’a Bissialo, proboszcza parafii Chrystusa Króla w Tokoyo i zarazem przewodniczącego Komitetu Pokoju i Mediacji w Bangassou, na południowym wschodzie kraju. W kwietniu ks. Joseph Désiré Angbabata został zabity wraz z wieloma wiernymi podczas ataku na jego parafię w Séko, mieście położonym 60 km od Bambari. Zabójstwo ks. Angbabata było również zaplanowane. Snajperzy ukryli się na drzewach w pobliżu budynków parafialnych. Ksiądz Angbabata był także człowiekiem dialogu, który jeszcze kilka miesięcy przed śmiercią pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Sprawiedliwości i Pokoju w Bangi⁵⁷.

* * *

Trzecia wojna domowa w Republice Środkowoafrykańskiej była głównie starciem oddziałów zgrupowanych w koalicji Seleka oraz milicji, które określano wspólnym mianem Antibalaka. Jednak mimo pozorów bezpośredniej konfrontacji między różnymi wyznaniem religijnymi wojna ta nie nosiła znamion typowych dla wojny religijnej. Ta wojna – podobnie jak i inne kryzysy w Republice Środkowoafrykańskiej XXI w. – wynika ze złożonej sieci czynników, których kombinacje w ciągu lat nieprzerwanie destabilizują kraj, nie pozwalając mu zbudować solidnych struktur państwowych. Są to zarówno czynniki historyczne, jak i strukturalne. Tej sytuacji nie potrafiły zaradzić interwencje międzynarodowe. Ponadto wydaje się, że obecnie jedyną, funkcjonującą instytucją w kraju, posiadającą struktury organizacyjne także na terenach rządzonych przez poszczególne grupy rebeliantów, pozostaje Kościół katolicki. Potwierdza to m.in. zaangażowanie Kościoła w pomoc ofiarom tej wojny, bez różnicowania ich przynależności religijnej. Podczas tego długiego konfliktu Kościół katolicki potrafił wypracować formy współpracy międzyreligijnej, grupującej różne wyznania chrześcijańskie, a także miejscowych muzułmanów.

BIBLIOGRAFIA

Jan Paweł II, Przemówienie inaugurujące III Konferencję Generalną Episkopatu Ameryki Łacińskiej *Mieć odwagę proroków i ewangeliczną roztropność*

⁵⁷ Tamże.

- pasterzy, 28 I 1979, w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. 2/1: 1979 (styczeń – czerwiec), przygotowali do druku: E. Weron, A. Jaroch, Poznań 1990, s. 83–95.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Ecclesia in Africa*, 14 IX 1995, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 2: *Adhortacje*, Kraków 2006, s. 423–490.
- Jan Paweł II, Orędzie do wszystkich chrześcijan z okazji Światowego Dnia Misyjnego *Wszyscy jesteśmy wezwani do budowania Królestwa Ojca*, 23 V 1999, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930–2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, s. 316–320.
- Synod Biskupów 1971, *Sprawiedliwość w świecie (De iustitia in mundo)*. Dokument III Synodu Biskupów, „Chrześcijanin w Świecie”, 4(1972), nr 3, s. 104–116.
- Conférence Épiscopale de Centrafrique, *La colère de ceux qui n'ont plus rien à perdre. Message des évêques de Centrafrique*, „La Documentation catholique”, 2002, nr 2270.
- Conférence Épiscopale de Centrafrique, *Que faisons-nous de notre pays?*, w: Conférence Épiscopale de Centrafrique, *Réconciliation, justice et paix en Centrafrique. Lettres pastorales, messages de 1985 à 2010*. Index thématique. Rassemblés par Nazaire Diatta Cssp. Bangui, s. 62–77.
- Conférence Épiscopale de Centrafrique, *Une espérance pour notre pays? Lettre pastorale des Evêques de Centrafrique*, Bangui 1992.
- Agence Fides, „Un christianisme désincarné n'a pas le droit de citoyenneté en Centrafrique” affirment les évêques en invitant les fidèles à s'engager en vue des élections, 18 II 2010, https://www.fides.org/fr/news/27086-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Un_christianisme_desincarne [13.07.2025].
- Agence Fides, *Le Carmel de Bangui est un des 5 plus grands camps de réfugiés de la capitale: le témoignage d'un missionnaire*, 6 V 2014, http://www.fides.org/fr/news/37593-AFRIQUE_REP_CENTRAFRICAINE_Le_Carmel_de_Bangui [16.07.2025].
- Agence Fides, *Appel conjoint à l'ONU de l'Archevêque de Bangui et de l'imam*, 2 I 2014, https://www.fides.org/fr/news/36845-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Appel_conjoint_a_l_ONU_de_l_Archeveque_de_Bangui_et_de_l_imam [19.07.2025].
- Agence Fides, *Appel conjoint de l'Archevêque de Bangui et du Président de la communauté islamique locale contre les infiltrés armés se trouvant dans les*

églises et les mosquées, 24 II 2014, http://www.fides.org/fr/news/37288-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Appel_conjoint [15.07.2025].

Agence Fides, *Assaut à Bangui: 6.000 personnes réfugiées dans les 15 Paroisses de la capitale selon la Caritas*, 5 XII 2013, http://www.fides.org/fr/news/36717-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Assaut_a_Bangui_6_000_personnes [14.07.2025].

Agence Fides, *Déclaration de la Commission Justice est Paix: «Les élections sont valides, même si elles ont été viciées par des irrégularités»*, 1 II 2011, https://www.fides.org/fr/news/29491-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Declaration_de_la_Commission_Justice_est_Paix_Les_elections_sont_valides_meme_si_elles_ont_ete_viciees_par_des_irregularites [13.07.2025].

Agence Fides, *Douze mille réfugiés dans la Cathédrale de Bambari, l'appel de l'évêque à Fides*, 7 I 2014, http://www.fides.org/fr/news/38024-AFRIQUE_REP_CENTRAFRICAINE_Douze_mille_refugies [16.07.2025].

Agence Fides, *Engagement de l'Eglise en faveur de la solidarité et de la paix dans un climat d'instabilité et de violence diffuse*, 3 III 2018, http://www.fides.org/fr/news/63842-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Engagement_de_l_Eglise [19.07.2025].

Agence Fides, *Entretien avec l'Archevêque de Bangui: «la population, déjà pauvre, est dépouillée de tout»*, 16 IV 2013, http://www.fides.org/fr/news/35205-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Entretien_avec_l_Archeveque_de_Bangui [13.07.2025].

Agence Fides, *Fin du séjour de 2.000 évacués en la Paroisse Saint Sauveur grâce à l'action de la Caritas*, 19 XII 2016, http://www.fides.org/fr/news/61400-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Fin_du_sejour_de_2_000_evacues [15.07.2025].

Agence Fides, *Grande instabilité malgré le nouveau gouvernement d'unité national*, 12 II 2013, https://www.fides.org/fr/news/34862-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Grande_instabilite_malgre [13.07.2025].

Agence Fides, *Les musulmans réfugiés dans la mosquée de Bangasou accueillis dans la Cathédrale et au Séminaire*, 17 V 2017, http://www.fides.org/fr/news/62300-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Les_musulmans_refugies_dans_la_mosquee [19.07.2025].

Agence Fides, *Meurtre du Vicaire général de Bambari, acte visant à «frapper les hommes de dialogue»*, 3 VII 2018, <https://www.fides.org/fr/news/64455->

-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Meurtre_du_Vicaire_general [15.07.2025].

Agence Fides, *Nécessité de protection sanitaire pour 60% de la population centrafricaine selon l'ONU*, 7 X 2020, https://www.fides.org/fr/news/68782-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Necessite_de_protection_sanitaire [13.07.2025].

Agence Fides, *Pour l'Archevêque de Douala en visite à Bangui, «la seule institution qui fonctionne encore est l'Eglise catholique»*, 8 IV 2014, http://www.fides.org/fr/news/37404-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Pour_l_Archeveque_de_Douala [15.07.2025].

Agence Fides, *Pour l'Evêque de Bangassou, «nous sommes parvenus à maîtriser la situation grâce au comité de médiation»*, 4 IV 2014, http://www.fides.org/fr/news/37369-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Pour_l_Eveque_de_Bangassou [15.07.2025].

Agence Fides, *Pour l'Evêque de Bossangoa, «il faut sortir de la logique de l'affrontement religieux. Nous nous trouvons face à des actes criminels»*, 1 VIII 2014, https://www.fides.org/fr/news/36880-AFRIQUE_AFRIQUE_CENTRAFRICAINE_Pour_l_Eveque_de_Bossangoa_il_faut_sortir_de_la_logique_de_l_affrontement_religieux [19.07.2025].

Agence Fides, *Poursuite des vexations à l'encontre de la population civile malgré la dissolution de la coalition Seleka*, 18 IX 2013, http://www.fides.org/fr/news/36116-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Poursuite_des_vexations [14.07.2025].

Agence Fides, *Prise de position de l'Evêque de Bangassou contre abus et violences sexuelles perpétrés par des Casques bleus sur des réfugiées*, 8 III 2018, http://www.fides.org/fr/news/63871-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Prise_de_position_de_l_Eveque [13.07.2025].

Agence Fides, *Prise de position de la Conférence épiscopale après le massacre d'Alindao à propos de la protection des vies, «premier devoir de l'Etat»*, 26 XI 2018, https://www.fides.org/fr/news/65155-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Prise_de_position_de_la_Conference [13.07.2025].

Agence Fides, *Prix Alison Des Forges à un religieux camillien centrafricain*, 18 IX 2014, http://www.fides.org/fr/news/38460-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Prix_Alison_Des_Forges [16.07.2025].

Agence Fides, *Propositions concrètes des responsables religieux centrafricains en vue de la réconciliation des esprits*, 25 III 2014, <http://www.fides.org/fr/>

news/37487-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Propositions_concretes_des_responsables [15.07.2025].

Agence Fides, *Retour a leur domicile de 10 000 evacues accueillis au Carmel de Bangui*, 6 III 2017, http://www.fides.org/fr/news/61868-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Retour_a_leur_domicile [13.07.2025].

Agence Fides, *Retour de 968 évacués grâce aux fonds mis à disposition par le Saint-Siège*, 15 III 2017, http://www.fides.org/fr/news/61927-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Retour_de_968_evacues [13.07.2025].

Agence Fides, *Secours aux nécessiteux, prière pour la paix et dialogue en faveur de la réconciliation: trois caractéristiques de l'Eglise de Bangui*, 21 VI 2013, http://www.fides.org/fr/news/35608-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Secours_aux_necessiteux [13.07.2025].

Agence Fides, *Selon l'Evêque de Bangassou, «à Bangui, hier a été une journée apocalyptique»*, 6 XII 2013, http://www.fides.org/fr/news/36725-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Selon_l_Eveque_de_Bangassou [14.07.2025].

Agence Fides, *Situation dramatique à Alindao*, 31 V 2017, http://www.fides.org/fr/news/62380-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Situation_dramatique_a_Alindao [13.07.2025].

Agence Fides, *Témoignage d'un missionnaire à propos de la présence de 6.000 évacués dans la Cathédrale de Bouar*, 11 IV 2013, http://www.fides.org/fr/news/36453-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_d_un_missionnaire [14.07.2025].

Agence Fides, *Témoignage d'un missionnaire à propos de la réaction de la société civile face au chaos*, 22 III 2014, http://www.fides.org/fr/news/37410-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_d_un_missionnaire [15.07.2025].

Agence Fides, *Témoignage d'un missionnaire: de l'art de vivre dans un couvent en compagnie de 2.000 évacués*, 10 XII 2013, http://www.fides.org/fr/news/36748-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_d_un_missionnaire [14.07.2025].

Agence Fides, *Témoignage de l'Archevêque de Bangui: «plus de 1.000 personnes ont trouvé refuge à l'hôpital»*, 18 IV 2013, http://www.fides.org/fr/news/35221-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_de_l_Archeveque [13.07.2025].

Agencja Fides, *Témoignage exclusif de l'Evêque de Bangassou*, 30 V 2017, http://www.fides.org/fr/news/62374-AFRIQUE_REPUBLIQUE_CENTRAFRICAINE_Temoignage_exclusif [13.07.2025].

Cardinalium Collegii Recensio, *Cardinal Dieudonné Nzapalainga C.S.Sp.*, <https://collegeofcardinalsreport.com/cardinals/dieudonne-nzapalainga/> [18.07.2025].

Commission Nationale pour l'Enseignement Catholique Associé, *Les Ecoles Catholique en Centrafriques*, w: *Session de Formation des Enseignants de l'Enseignement Catholique de la République Centrafricaine*, 9–19 février 1998, Bangui 1998, s. 84 [mps].

Glélé M.A., *Religion, culture et politique en Afrique Noire*, Paris 1981.

Mathos E., *Lettre pastorale aux prêtre, aux religieux, aux religieuses, aux laïcs chrétiens, catholiques engagés*, Bangui [brw].

N'Dayen J., *Discours d'ouverture de 9e Session panafricaine des Equipes Enseignantes: L'école – lieu privilégié pour l'éducation aux valeurs démocratiques et au respect des droits de l'homme*, Bangui 1995.

Róžański J., *Inkulturacja Kościoła wśród ludów Środkowego Sudanu*, Poznań 2004.

Róžański J., *Walki Seleka i Antibalaka (Republika Środkowoafrykańska) – wojna niereligijna*, w: *Collectanea Sudanica et Africana*, vol. 4, red. W. Ciśło, J. Górka, J. Róžański, Pelplin 2025, s. 113–152.

Statut de l'Enseignement Catholique Associé de Centrafrique, w: *Session de Formation des Enseignants de l'Enseignement Catholique de la République Centrafricaine*, 9–19 février 1998, Bangui 1998, s. 75–82 [mps].